

Ştefan Deaconu

Drept constituțional

**Ediția 4
- revăzută și adăugită -**

**Editura C.H. Beck
București 2020**

Cuprins

Introducere.....	XIII
Capitolul I. Dreptul constituțional – ramură principală a dreptului.....	1
Secțiunea 1. Noțiunea de drept.....	1
§1. Drept obiectiv. Drept subiectiv	3
§2. Drept pozitiv. Drept natural.....	3
Secțiunea a 2-a. Ramurile de drept.....	4
§1. Drept public. Drept privat	4
§2. Criterii de diferențiere.....	4
§3. Importanța delimitării	5
Secțiunea a 3-a. Fundamentele dreptului	6
§1. Morala	6
§2. Religia	7
§3. Politica	7
Secțiunea a 4-a. Definiția dreptului constituțional	9
Secțiunea a 5-a. Locul dreptului constituțional în sistemul de drept.....	9
Secțiunea a 6-a. Apariția dreptului constituțional ca disciplină de studiu.....	11
Capitolul II. Izvoarele dreptului constituțional și raporturile de drept constituțional.....	15
Secțiunea 1. Izvoarele dreptului constituțional	15
§1. Constituția	16
§2. Legea	16
§3. Actele normative cu putere de lege	17
§4. Tratatele internaționale	17
§5. Regulamentele de organizare și funcționare a Parlamentului	18
§6. Tradițiile și practicile constituționale	18
§7. Jurisprudența	19
§8. Doctrina	19
Secțiunea a 2-a. Raporturile juridice de drept constituțional	20
§1. Noțiune	20
§2. Caracteristici	20
§3. Elemente	21
§4. Subiectele raporturilor juridice de drept constituțional	21
4.1. Subiectele colective	22
4.2. Subiectele individuale	23
§5. Continutul raporturilor juridice de drept constituțional.....	24
5.1. Specificul normelor juridice de drept constituțional	24
§6. Obiectul raporturilor de drept constituțional.....	25
Capitolul III. Teoria constituției.....	28
Secțiunea 1. Noțiunea de constituție	28

§1. Constituție în sens material	29
§2. Constituție în sens formal	30
Secțiunea a 2-a. Definiția juridică dată constituției.....	30
Secțiunea a 3-a. Apariția constituției.....	32
§1. Constituția cutumiară.....	34
§2. Constituția scrisă.....	34
Secțiunea a 4-a. Adoptarea constituției	36
§1. Puterea constituuantă	36
§2. Diferite forme de constituție.....	37
2.1. Charta concedată (Octroyée)	37
2.2. Statutul	37
2.3. Pactul	38
2.4. Convenția	38
2.5. Constituția referendară	39
2.6. Constituția parlamentară.....	39
Secțiunea a 5-a. Modificarea (revizuirea) constituției.....	40
§1. Ce este modificarea (revizuirea) constituției	40
§2. Cine poate modifica (revizui) o constituție	41
§3. Constituții flexibile și constituții rigide	41
Secțiunea a 6-a. Suspendarea constituției	43
§1. Notiune	43
§2. Clasificare	43
Secțiunea a 7-a. Abrogarea constituției	44
§1. Notiune	44
§2. Clasificare	44
Secțiunea a 8-a. Conținutul normativ al constituției	45
§1. Aspecte generale	45
§2. Raportul dintre constituție și religie	47
Capitolul IV. Supremația constituției	57
Secțiunea 1. Concept	57
Secțiunea a 2-a. Justiția constituțională, garanție a supremăției constituției	59
§1. Ce este justiția constituțională	59
§2. Reguli speciale aplicabile justiției constituționale	60
§3. Dialogul dintre instanțele care fac justiție constituțională	61
§4. Ce reprezintă dialogul dintre instanțele ce fac justiție constituțională	62
Secțiunea a 3-a. Teoria generală a controlului constituționalității legilor	63
§1. Apariția controlului de constituționalitate a legilor	63
1.1. Cauzele apariției	64
1.2. Istorul apariției controlului de constituționalitate	64
§2. Notiunea controlului de constituționalitate a legilor	70
§3. Definiția controlului de constituționalitate a legilor	70
§4. Fundamentarea științifică a controlului constituționalității legilor	70
4.1. Pe baza principiului separației puterilor în stat	70
4.2. Pe baza principiului legalității	71
4.3. Pe baza principiului supremăției constituției	71
§5. Obiectul controlului constituționalității legilor	71

5.1. Legile.....	71
5.2. Proiectele de lege	72
5.3. Actele cu forță juridică echivalentă legii.....	72
5.4. Tratatele internaționale	72
5.5. Regulamentele de organizare și funcționare a Parlamentului.....	73
5.6. Hotărârile Parlamentului	73
§6. Clasificarea controlului de constituționalitate a legilor	73
6.1. În raport cu momentul (timpul) exercitării controlului	74
6.2. În raport de organele cărora le este încredințat controlul	74
6.3. În raport de modul de exercitare.....	75
6.4. În raport de criteriul înscrierii în constituție	76
6.5. În funcție de modelul justiției constituționale utilizate	76
6.6. După efectele pe care le produce.....	77
§7. Consecințele controlului constituționalității legilor.....	78
7.1. Asigurarea principiului legalității.....	78
7.2. Asigurarea supremăției constituției	78
7.3. Înlăturarea normelor juridice contrare prevederilor constituționale	78
Capitolul V. Dezvoltarea constituțională a României.....	82
Sectiunea 1. Perioada preconstituțională (1740-1860).....	82
§1. Constituția Principelui Constantin Mavrocordat din 7 februarie 1741	83
§2. Supplex Libellus Valachorum din 1792	84
§3. Constituția „Cărvunarilor” din 13 septembrie 1822	84
§4. Regulamentele Organice din Valahia (Țara Românească) din 1831 și Moldova din 1832	84
§5. Proiectul de Constituție elaborat de Ion Câmpineanu la 5 noiembrie 1838	84
§6. Proiectul de Constituție pentru Moldova elaborat de Mihail Kogălniceanu în 1848	85
§7. Proiectul de Constituție a Principatelor Unite Moldova și Tara Românească	85
Sectiunea a 2-a. Perioada formării statului român modern (1860-1940)	86
§1. Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris	86
§2. Constituția de la 1866.....	87
§3. Constituția de la 1923	89
§4. Constituția de la 1938	91
Sectiunea a 3-a. Perioada celui de-al Doilea Război Mondial	92
§1. Decretul regal nr. 1626 din 31 august 1944 pentru fixarea drepturilor românilor în cadrele Constituției din 1866, cu modificările Constituției din 29 martie 1923	92
§2. Decretul-lege nr. 1849 din 10 octombrie 1944 privind adăugirea de alineat nou la finele art. IV din finalul Decret regal nr. 1.626 din 31 august 1944	92
§3. Legea nr. 86 din 6 februarie 1945 pentru Statutul naționalităților minoritare	93
§4. Legea nr. 187 din 23 martie 1945 pentru înfăptuirea reformei agrare	93

§5. Legea nr. 260 din 31 martie 1945 pentru legislația aplicabilă în Transilvania de Nord, precum și drepturile dobândite în acest teritoriu, în timpul ocupării ungare	93
§6. Legea nr. 261 din 2 aprilie 1945 pentru reglementarea cetățeniei locuitorilor din Ardealul de Nord	94
§7. Legea nr. 312 din 24 aprilie 1945 pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării sau de crime de război	94
§8. Decretul nr. 2218 din 15 iulie 1946 privind exercitarea puterii legislative	94
§9. Legea nr. 363 din 30 decembrie 1947 pentru constituirea Statului Român în Republică Populară Română	95
Secțiunea a 4-a. Perioada constituțiilor socialiste (1948-1989)	95
§1. Constituția Republicii Populare Române din 13 aprilie 1948	96
§2. Constituția Republicii Populare Române din 24 septembrie 1952	97
§3. Constituția Republicii Socialiste România din 21 august 1965	98
Secțiunea a 5-a. Perioada actelor constituționale (1989-1991)	99
§1. Decretul-lege nr. 2 din 27 decembrie 1989 privind constituirea, organizarea și funcționarea Consiliului Frontului Salvării Naționale și a consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale	100
§2. Decretul-lege nr. 8 din 31 decembrie 1989 privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și a organizațiilor obștești în România	101
§3. Decretul-lege nr. 10 din 31 decembrie 1989 privind constituirea, organizarea și funcționarea Guvernului României	102
§4. Decretul-lege nr. 81 din 9 februarie 1990 privind Consiliul Provizoriu de Uniune Națională	102
§5. Decretul-lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României	103
Secțiunea a 6-a. Constituția din 1991	103
§1. Conținutul Constituției	103
§2. Revizuirea Constituției din anul 2003	105
Capitolul VI. Constituționalizarea dreptului	109
Secțiunea 1. Procesul de constituționalizare a dreptului	109
§1. Noțiune	109
§2. Factorii constituționalizării dreptului	110
§3. Consecințele constituționalizării dreptului	110
Secțiunea a 2-a. Constituție și constituționalism la nivelul Uniunii Europene	111
§1. Noțiunea de „constituție” și cea de „constituționalism”	111
§2. Distincția dintre „constituție” și „constituționalism”	112
§3. Fenomenul de „constituționalism” de la nivelul Uniunii Europene	112
§4. Natura juridică a Uniunii Europene	113
Secțiunea a 3-a. Raporturile dintre ordinea juridică a Uniunii Europene și cea națională	114
§1. Ordinea juridică a Uniunii Europene	114
§2. Autonomia ordinii juridice a Uniunii Europene	115
§3. Raportul dintre ordinea juridică națională și cea a Uniunii Europene	116

Capitolul VII. Cetățenia română.....	119
Secțiunea 1. Noțiunea de cetățenie.....	119
Secțiunea a 2-a. Noțiunea de naționalitate	120
Secțiunea a 3-a. Natura juridică a cetățeniei	122
§1. Cetățenia văzută ca element al statului	123
§2. Cetățenia văzută ca un raport juridic.....	123
§3. Cetățenia văzută ca un raport juridic de „supușenie”	123
§4. Cetățenia văzută ca un contract.....	123
§5. Cetățenia văzută ca statut juridic al persoanei	124
§6. Cetățenia văzută ca însăși capacitatea juridică a persoanei	124
§7. Cetățenia este parte a capacitații juridice a persoanei.....	124
Secțiunea a 4-a. Evoluția istorică a noțiunii de cetățenie în România.....	124
§1. Codul civil de la 1864.....	124
§2. Legea nr. 28 din februarie 1924 privind cetățenia	125
§3. Legea nr. 33 din 1939 privind cetățenia.....	126
§4. Decretul nr. 125 din 1948 privind cetățenia.....	126
§5. Decretul nr. 33 din 1952 privind cetățenia.....	127
§6. Legea nr. 24 din 1971 privind cetățenia.....	127
Secțiunea a 5-a. Reglementarea juridică a cetățeniei române și principiile aplicabile acesteia	127
§1. Reglementarea juridică a cetățeniei române	127
§2. Principiile cetățeniei române	128
Capitolul VIII. Condițiile de dobândire, păstrare și pierdere a cetățeniei române.....	133
Secțiunea 1. Dobândirea cetățeniei române	133
§1. Naștere	134
§2. Adopție.....	134
§3. Acordare la cerere.....	135
§4. Redobândirea cetățeniei	136
§5. Procedura acordării cetățeniei române	136
Secțiunea a 2-a. Pierderea cetățeniei române	139
§1. Retragerea cetățeniei române	139
1.1. Procedura retragerii cetățeniei române	139
§2. Aprobarea renunțării la cetățenia română	140
2.1. Procedura aprobării renunțării la cetățenia română	140
§3. Alte cazuri de pierdere a cetățeniei prevăzute de lege.....	141
3.1. Copilul minor, cetățean român, adoptat de un cetățean străin	141
3.2. Stabilirea filiației copilului găsit pe teritoriul României	141
Secțiunea a 3-a. Dovada cetățeniei române	141
Secțiunea a 4-a. Cetățenia de onoare.....	142
Secțiunea a 5-a. Dubla (multiplă) cetățenie	142
Secțiunea a 6-a. Corelația dintre cetățenia română și cetățenia Uniunii Europene	143
Capitolul IX. Drepturile și libertățile fundamentale	148
Secțiunea 1. Noțiunea de drepturi și libertăți	148
Secțiunea a 2-a. Apariția și evoluția drepturilor.....	150

§1. Primele reglementări în materia drepturilor omului	150
§2. Declarația Universală a Drepturilor Omului.....	151
§3. Sistemul european de protecție a drepturilor omului.....	152
3.1. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.....	152
3.2. Carta socială europeană.....	152
3.3. Carta de la Paris pentru o nouă Europă	153
§4. Protecția drepturilor omului la nivelul Uniunii Europene	154
Secțiunea a 3-a. Promovarea și protejarea drepturilor omului în România.....	155
Secțiunea a 4-a. Definiția juridică a drepturilor fundamentale.....	157
Secțiunea a 5-a. Natura juridică a drepturilor fundamentale	157
§1. Concepții cu privire la drepturile fundamentale	157
1.1. Drepturile fundamentale sunt puteri garantate de lege voinței subiectului activ al raportului juridic	157
1.2. Drepturile fundamentale limitează puterile statului	158
§2. Trăsăturile drepturilor fundamentale.....	158
Secțiunea a 6-a. Corelația dintre reglementările interne și cele internaționale în materia drepturilor omului	159
§1. Principiile constituționale în materia drepturilor omului.....	160
§2. Raportul dintre Constituție și tratatele internaționale	161
§3. Raportul dintre legile interne și tratatele internaționale.....	161
Secțiunea a 7-a. Garanții oferite protecției drepturilor fundamentale	162
§1. Curtea Constituțională	162
§2. Autoritățile judecătorești	163
§3. Avocatul Poporului.....	163
3.1. Istorice.....	163
3.2. Funcționarea instituției Avocatul Poporului.....	164
3.3. Atribuții	165
3.4. Cine se poate adresa acestei autorități	165
3.5. Cum se poate adresa acestei autorități	166
3.6. Ombudsmanul European	166
Secțiunea a 8-a. Clasificarea drepturilor	166
§1. Criteriul sferei de manifestare a drepturilor	166
§2. Criteriul importanței drepturilor	166
§3. Criteriul titularului dreptului	167
§4. Criteriul implicării statului în protejarea și garantarea drepturilor	167
§5. Criteriul momentului apariției	167
§6. Criteriul conținutului drepturilor	169
6.1. Drepturile principii	169
6.2. Inviabilitățile	169
6.3. Drepturile și libertățile social-economice și culturale	169
6.4. Drepturile exclusiv politice	169
6.5. Drepturile și libertățile social-politice	169
6.6. Drepturile garanții	170

Capitolul X. Drepturile principiilor	173
Secțiunea 1. Universalitatea	173
Secțiunea a 2-a. Neretroactivitatea legii	174
Secțiunea a 3-a. Egalitatea	176
Secțiunea a 4-a. Expulzarea	178
Secțiunea a 5-a. Extrădarea	180
Secțiunea a 6-a. Protecția juridică a cetățenilor români în străinătate	181
Secțiunea a 7-a. Protecția juridică a cetățenilor străini și a apatrizilor în România	182
Secțiunea a 8-a. Ocuparea funcțiilor și a demnităților publice	183
Secțiunea a 9-a. Accesul liber la justiție	185
Secțiunea a 10-a. Caracterul de excepție al restrângerii unor drepturi sau libertăți	189
Capitolul XI. Drepturile inviolabilității	194
Secțiunea 1. Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică	194
Secțiunea a 2-a. Libertatea individuală	197
Secțiunea a 3-a. Dreptul la apărare	200
Secțiunea a 4-a. Dreptul la liberă circulație	202
Secțiunea a 5-a. Dreptul la viață intimă, familială și privată	204
Secțiunea a 6-a. Inviolabilitatea domiciliului	206
Capitolul XII. Drepturile și libertățile social-economice și culturale	211
Secțiunea 1. Dreptul la învățătură	211
Secțiunea a 2-a. Accesul la cultură	214
Secțiunea a 3-a. Dreptul la ocrotirea sănătății	216
Secțiunea a 4-a. Dreptul la un mediu sănătos	217
Secțiunea a 5-a. Dreptul la muncă și la protecția socială a muncii	218
Secțiunea a 6-a. Dreptul la grevă	222
Secțiunea a 7-a. Dreptul de proprietate privată	223
Secțiunea a 8-a. Libertatea economică	227
Secțiunea a 9-a. Dreptul la moștenire	228
Secțiunea a 10-a. Dreptul la un nivel de trai decent	229
Secțiunea a 11-a. Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie	231
Secțiunea a 12-a. Protecția copiilor și a tinerilor	233
Secțiunea a 13-a. Protecția persoanelor cu handicap	236
Capitolul XIII. Drepturile și libertățile social-politice și drepturile garanției	239
Secțiunea 1. Libertatea conștiinței	239
Secțiunea a 2-a. Secretul corespondenței	241
Secțiunea a 3-a. Libertatea de exprimare	242
Secțiunea a 4-a. Dreptul la informație	245
Secțiunea a 5-a. Libertatea întrunirilor	248
Secțiunea a 6-a. Dreptul de asociere	249
§1. Asocierea în partide politice	250
§2. Asocierea în asociații și fundații	251
§3. Asocierea în alte forme de asociere (sindicate, patronate etc.)	252
Secțiunea a 7-a. Dreptul de petiționare	254

XII	
Secțiunea a 8-a. Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică	255
Secțiunea a 9-a. Drepturile exclusiv politice.....	257
Capitolul XIV. Îndatoririle fundamentale ale cetățenilor.....	260
Secțiunea 1. Noțiune	260
Secțiunea a 2-a. Definiție	261
Secțiunea a 3-a. Clasificare	261
§1. Îndatoriri fundamentale față de stat.....	261
1.1. Îndatorirea de fidelitate față de țară.....	261
1.2. Îndatorirea de apărare a țării.....	262
1.3. Îndatorirea de a contribui financiar la cheltuielile publice	263
§2. Îndatoriri fundamentale pentru asigurarea conviețuirii pașnice a persoanelor în cadrul unui stat	264
2.1. Îndatorirea de a exercita cu bună-cerință drepturile și libertățile	264

Capitolul I

Dreptul constituțional – ramură principală a dreptului

Obiectivele de învățare ale Capitolului I

După studiul acestui Capitol de învățare veți reuși:

- să vă însușeji înțelesul noțiunii de „drept”;
- să faceți distincția între noțiunile de „drept subiectiv”, „drept obiectiv”, „drept pozitiv”, „drept natural”;
- să faceți distincția între ramurile dreptului public și ale celui privat;
- să identificați fundamentele dreptului;
- să faceți distincția dintre drept și morală;
- să faceți distincția dintre drept și religie;
- să faceți distincția dintre drept și politică;
- să definiți dreptul constituțional ca ramură a dreptului public;
- să identificați locul dreptului constituțional în sistemul de drept;
- să stabiliți momentul apariției dreptului constituțional ca disciplină de studiu.

Secțiunea 1. Noțiunea de drept

Dreptul este un produs al societății umane.

Noțiunea de *drept* are multiple sensuri. Această noțiune cuprinde un domeniu extrem de vast și greu de caracterizat printr-o singură trăsătură.

Dreptul fiind caracteristic societății umane, este una din ramurile științei sociale, având o multitudine de raporturi și cu celealte științe sociale, precum filozofia, religia, istoria, sociologia etc. Dreptul nu este un fenomen de sine stătător. El este într-o continuă evoluție în raport cu dezvoltarea societății în care își produce efectele și cu gradul de civilizație al societății. De aceea, unii sociologi și juriști l-au numit „drept viu” (Eugen Ehrlich). Dreptul nu poate exista decât într-o societate umană bazată pe respectarea unor reguli de conviețuire. El este cel ce justifică și legalizează acțiunea umană în societate. Dreptul este cel ce instituie principiile după care funcționează viața umană în societate, el fiind un produs al societății umane.

Din punct de vedere juridic, dreptul reprezintă ansamblul normelor juridice existente în societate în conformitate cu care se organizează și funcționează o societate. În dreptul român, Ulpian, încercând să definească dreptul, a legat această

noțiune de noțiunea de justiție spunând că „*Justitia est constans et perpetua voluntas ius suum quique tribuendi. Jurisprudenta est rerum divinarum atque humanarum notitia, justi atque injusti scientia*” (Justiția este voința fermă și perpetuă de a da fiecărui ceea ce este al său. Dreptul este cunoașterea lucrurilor divine și umane, știința ceea ce este drept și nedrept). Ambele noțiuni, atât cea de justiție, cât și cea de drept sunt definite prin raportare la morală, spunând că „*Jus est ars boni et aequi*” (Dreptul este știința a ceea ce este bun și echitabil).

După Ulpian, juriștii romani au încercat să dea o definiție mult mai clară ideii de drept enumerând elementele constitutive ale dreptului: „*Juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum quique tribuere*” (Învățăminte dreptului sunt acestea: a trăi în cinste, a nu vătăma pe altul, a da fiecărui ceea ce i se cuvine).

Noțiunea de drept este strâns legată de ideea de stat.

Astăzi noțiunea de *drept* are multiple înțelesuri, ea fiind legată mai ales de ideea de dreptate, de echitate, de corectitudine. Tot prin drept se înțelege și posibilitatea pe care o oferă norma juridică unei persoane să acționeze într-un anume fel sau să pretindă o anume conduită din partea semeniilor săi, făcând apel la forța de constrângere a statului în caz de necesitate. Astfel, noțiunea de drept se află în strânsă legătură cu ideea de stat. **Statul nu poate exista fără drept aşa cum nici dreptul nu poate subzista fără stat.**

Dreptul reprezintă totalitatea regulilor ce delimitizează sfera de acțiune a fiecărui individ. Dreptul se ocupă, deci, de conduită fiecărui dintre noi, stabilind că această conduită trebuie să fie în aşa fel încât, prin realizarea intereselor noastre particulare să nu afectăm realizarea intereselor celorlalți semenii ai noștri. Dreptul este alcătuit din norme juridice.

Finalitatea dreptului este realizarea armoniei sociale, grație căreia este posibilă viața în colectivitate. Norma de drept caută să facă posibilă conviețuirea socială, astfel încât oamenii să trăiască în armonie socială. Încălcarea unei norme juridice este considerată a fi un fapt dăunător pentru societate și pentru armonia socială. De aceea, norma juridică instituie constrângeri și sancțiuni pentru încălcarea ei. **Așadar, normele juridice conduc activitatea umană, fixeză conduită oamenilor și prin acest lucru servesc drept cauză fenomenelor sociale.**

Atunci când legiuitorul consideră că societatea suferă de anumite lipsuri ori defecte, poate lua anumite măsuri de ordin legal prin impunerea pe calea normei juridice a anumitor conduite. Norma juridică are însă un caracter cu totul relativ, deoarece ea poate dифe de la o societate la alta sau de la o perioadă istorică la alta. O normă juridică poate avea un anume conținut în România și un cu totul altul într-o altă țară. De asemenea, o normă juridică ce este considerată bună în acest moment, ea va putea fi considerată depășită peste 10 sau 50 de ani. Relativitatea normei juridice este dată de faptul că viața umană este în continuă schimbare, iar nevoile societății se schimbă și ele în raport cu cerințele indivizilor care compun societatea.

Dreptul este alcătuit din norme juridice.

Dreptul este alcătuit din totalitatea normelor juridice prin care sunt delimitate interesele fiecărui, precum și ale tuturor, sub amenințarea constrângerii, pentru a face posibilă viața socială.

Prin urmare, regula de drept este menită să stabilească delimitarea intereselor fiecărui de cele ale tuturor în vederea stabilirii unei armonii în cadrul societății umane. Regula de drept caută să stabilească condițiile în care să fie posibilă dezvoltarea individului. Dreptul nu face doar o delimitare a intereselor, ci stabilește, în același timp, și măsuri pentru cei ce încalcă regula de drept. **Constrângerea și sancțiunea** sunt cele două elemente ale regulii de drept.

Norma de drept reglementează raporturile care există între indivizi sau între indivizi și grupuri sociale. Ea este o regulă de conduită umană exterioară individului. Ea nu intervine decât atunci când omul se exteriorizează și intră în contact cu ceilalți semeni ai săi producând acte sau fapte juridice. Norma de drept este necesară pentru menținerea armoniei sociale.

§1. Drept obiectiv. Drept subiectiv

Dreptul poate fi obiectiv sau subiectiv.

Dreptul obiectiv reprezintă totalitatea normelor juridice instituite și sancționate de către stat, norme ce sunt aduse la îndeplinire de bunăvoie de către indivizi sau în caz de nevoie, făcându-se apel la forța de constrângere a statului.

Dreptul subiectiv este definit ca acea posibilitate recunoscută de lege unei persoane (fizice sau juridice) de a face sau nu ceva, de a pretinde altuia să facă sau să nu facă ceva, iar în caz de nevoie de a apela la forța de constrângere a statului în vederea realizării acestei posibilități. Dreptul subiectiv se regăsește în dreptul obiectiv. Sursa dreptului subiectiv este chiar dreptul obiectiv.

Dacă în sistemul juridic românesc, cuvântul „*drept*” poate fi utilizat atât cu sensul de *drept obiectiv*, cât și cu cel de *drept subiectiv*, în alte sisteme juridice, precum cel anglo-saxon, se utilizează termeni diferiți pentru cele două noțiuni: drept obiectiv și drept subiectiv. Dreptul obiectiv este definit prin noțiunea de „*law*”, iar dreptul subiectiv prin noțiunea de „*right*”.

§2. Drept pozitiv. Drept natural

Dreptul poate fi pozitiv sau natural.

Din cele mai vechi timpuri s-a făcut distincția între dreptul pozitiv și dreptul natural. Dacă **dreptul pozitiv** este reprezentat de totalitatea regulilor juridice scrise, existente într-o societate, dreptul natural derivă din natura

lucrurilor și din rațiunea umană. **Dreptul natural** este un ansamblu de reguli și idei directoare din care legiuitorul se inspiră în elaborarea dreptului pozitiv. Dreptul natural ține de existența ființei umane. Sunt însă concepții diferite cu privire la existența unui drept natural. În timp ce autori precum Hans Kelsen ori Charles

Eisenmann, adepti ai pozitivismului juridic, contestă dreptul natural spunând că doar jurisprudența reprezintă baza dreptului, alți autori, precum Maurice Hauriou, văd dreptul natural ca un fapt istoric ce ieșe în evidență în toate marile perioade democratice ale omenirii.

Secțiunea a 2-a. Ramurile de drept

§1. Drept public. Drept privat

Dreptul poate fi public sau privat.

Încă din vremea romanilor, se făcea distincție între **dreptul public și dreptul privat**. În concepția acestora, dreptul public apără interesele statului în timp ce dreptul privat apără interesele indivizilor. Ulpian ne-a lăsat o definiție relativ clară a dreptului public și a celui privat, precizând și criteriul după care

putem face distincție între ele. Astfel, dreptul public este cel care se referă la organizarea statului, în timp ce dreptul privat este cel ce se referă la interesele fiecărui individ (*Publicum ius est quod ad statum rei spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem*).

Dreptul public este cel care conține totalitatea principiilor și regulilor juridice aplicabile în raporturile dintre stat și individ, precum și în raporturile dintre state, iar dreptul privat conține totalitatea principiilor și regulilor juridice aplicabile raporturilor dintre indivizi, indiferent dacă aceștia sunt din același stat sau din state diferite.

La rândul lor, cele două diviziuni ale dreptului, public și privat, cunosc fiecare o serie de ramuri. Astfel, din categoria **dreptului public** fac parte: dreptul constituțional, dreptul administrativ, dreptul internațional public, dreptul penal, dreptul financiar etc. Din categoria **dreptului privat** fac parte: dreptul civil, dreptul familiei, dreptul internațional privat etc.

§2. Criterii de diferențiere

Criteriile de diferențiere între dreptul public și dreptul privat.

În doctrină, au fost identificate mai multe criterii de diferențiere între dreptul public și dreptul privat. Așa cum am văzut, Ulpian a utilizat drept criteriu de diferențiere **natura interesului urmărit**. Astfel, dacă normele dreptului urmăresc un interes general, ele fac parte din dreptul public, iar dacă urmăresc un interes particular, fac parte din dreptul privat.

Un alt criteriu de diferențiere între dreptul public și dreptul privat îl reprezintă **scopul urmărit**. Friedrich Karl von Savigny și apoi Rudolf von Ihering consideră că în dreptul public statul este scopul principal, iar individul are un rol secundar, în timp ce în dreptul privat, statul nu este decât un mijloc, în timp ce individul este scopul.

Alți autori au utilizat drept criteriu de diferențiere între dreptul public și dreptul privat **subiectul raporturilor juridice**. Astfel, în dreptul public unul dintre subiectele raporturilor juridice este totdeauna statul sau o autoritate a sa, în timp ce în dreptul privat, de regulă, subiectele raporturilor juridice sunt indivizii.

Toate aceste criterii arată însă o anume insuficiență în delimitarea dreptului public de cel privat. Dintre toate criteriile, o precizie mult mai mare consider că o are criteriul utilizat de Ulpian având în vedere că dreptul public este cel ce se ocupă de interesele generale, de organizarea și funcționarea statului și a instituțiilor sale, în timp ce dreptul privat are în vedere interesele private și modul de realizare a acestor interese private. Chiar și statul poate avea astfel de interese private. De aceea, de multe ori statul este subiect al raporturilor juridice de drept privat.

Diferențierea dintre dreptul public și cel privat nu trebuie privită ca una foarte rigidă ținând cont că între cele două ramuri de drept există o permanentă întrepărtindere. Sistemul de drept este unul unitar, iar împărțirea ramurilor este făcută, mai degrabă din rațiuni teoretice pentru delimitarea obiectului de studiu al diferitelor discipline juridice.

§3. Importanța delimitării

Importanța delimitării între dreptul public și dreptul privat.

Delimitarea dreptului public de cel privat are o importanță deosebită pentru drept, deoarece în funcție de această delimitare avem și reguli diferite utilizate în ramurile de drept ce fac parte din cele două categorii.

Dacă în dreptul public, totdeauna subiectele raporturilor juridice sunt pe o poziție de subordonare, unul față de celălalt, în dreptul privat, subiectele raporturilor juridice sunt pe poziție de egalitate. În dreptul public, unul din subiectele raporturilor juridice este totdeauna statul sau o autoritate a statului, în timp ce în dreptul privat subiectele raporturilor juridice pot fi atât persoanele fizice (cetățeni, străini sau apatrizi), cât și statul ori statele, sau o autoritate statală. În dreptul public, unde domină ideea de ordine și disciplină, **normele** sunt de regulă **imperative**, în timp ce în dreptul privat, unde domină ideea de contract și negociere, **normele** sunt **supletive**. În dreptul public, de regulă, nu intervine prescripția, în timp ce în dreptul privat, titularii drepturilor pot pierde drepturile lor ca urmare a prescripției. În dreptul public, încălcarea unei norme este sancționată automat de către stat, în timp ce în dreptul privat este nevoie ca individul să facă apel la forța de constrângere a statului pentru a sancționa o încălcare a normei. În dreptul privat, sancționarea unei norme are efecte *inter partes litigantes* (între părțile aflate în litigiu), în timp ce în dreptul public, de regulă, sancționarea unei norme are efecte *erga omnes* (asupra tuturor).

Secțiunea a 3-a. Fundamentele dreptului

§1. Morala

Distincția dintre drept și morală.

Normele juridice reglementează activitatea umană fixând constrângeri și sancțiuni pentru cei ce nu le respectă. Totdeauna, **normele juridice reglementează conduită umană**, însă nu toate acțiunile întreprinse de o persoană sunt reglementate juridic, ci doar acelea care au un scop și o finalitate precise.

Din acest punct de vedere, dreptul se poate confunda uneori cu morala, pentru că și normele morale reglementează conduită umană. Norma juridică se diferențiază însă de norma morală prin faptul că, în timp ce **norma juridică este, de regulă, una negativă, norma morală este una pozitivă**. Spre exemplu, norma juridică se ghidăză totdeauna după regula: *Nu-i face altuia ceea ce nu ti-ar plăcea să ti se facă* sau *Ce ţie nu-ti place, altuia nu-i face*, în timp ce norma morală se ghidăză după regula: *Fă-ți ceea ce alții își fac lor* sau *Îți doresc să ai parte de ceea ce îmi dorești și tu mie*.

Norma morală vine din interiorul individului, în timp ce norma juridică vine din exteriorul lui. O normă morală este respectată de bunăvoie de către individ, în timp ce norma juridică este impusă prin forță de constrângere. Normele morale au la bază frica și speranța.

Dreptul are la bază morală.

Realitatea practică ne arată că între drept și morală există foarte multe legături. **Dreptul are la bază morală.** Diferența dintre *bine* și *rău* din morală trebuie să călăuzească legiuitorul atunci când face o normă de drept.

Dreptul nu poate exista fără morală. O normă morală poate exista fără o normă de drept, invers este mai dificil, pentru că ar întâmpina opoziția celor cărora li se va aplica acea regulă juridică lipsită de morală. De regulă, normele juridice trimit la morală.

Norma juridică nu este o creație arbitrară, așa cum se considera pe la începutul secolului al XIX-lea, când dreptul era văzut ca o însuire de reguli a căror interpretare gramaticală și logică constituia toată această știință. Noile doctrine științifice care au început cu școala istorică a lui Savigny și continuată de Ihering au dat un caracter mult mai științific normei juridice, considerând-o rezultatul nevoilor sociale pe care legiuitorul trebuie să le îmbrace într-o haină consistentă, căci norma juridică nu este altceva decât forma care îmbracă fenomenele sociale, economice, politice, religioase, morale ale unei societăți.

De multe ori, fie dreptul o ia înaintea societății prin impunerea unor norme pentru care societatea încă nu este pregătită (a se vedea, spre exemplu, încercarea de legalizare a prostituției sau a căsătoriilor homosexuale în unele state), fie dreptul rămâne în urma societății, căzând astfel în desuetudine (normele juridice aplicabile unor acte sau fapte

sociale rămân în vigoare, dar nu se mai aplică, deoarece acele acte sau fapte nu se mai petrec în societate sau se petrec extrem de rar). În ambele variante, dreptul ne arată că, el fiind o creație a societății, are nevoie permanentă de adaptare.

§2. Religia

Religia este o formă a conștiinței sociale.

Religia este o formă a conștiinței sociale caracterizată prin credința într-o divinitate, într-o ființă supranaturală, creatoare și guvernatoare a cosmosului. Ea constituie o reflectare imaginară a realității naturale și sociale.

Religia este un tip de comportament uman (credințe, ritualuri) referitor la ființe, forțe și puteri supranaturale.

Prin intermediul religiei, oamenii au încercat și încearcă în continuare să explică lumea în condițiile lipsei unei cunoașteri științifice. O modalitate de cunoaștere, specifică religiei, este mitologia. Ea are o marcantă orientare antropomorfică, proiectând caracteristicile existenței umane (prima existență la care cunoașterea umană a avut acces) pentru explicarea tuturor celorlalte domenii ale existenței.

Studii recente demonstrează valoarea religiei ca puternic instrument al constituirii și prezervării identității unor comunități etnice sau chiar a unor comunități constituuite exclusiv prin aderența la o credință religioasă. Religia este deci un liant al vieții sociale și un instrument de creștere a coeziunii sociale. Ea se manifestă în societate și influențează societatea.

Ca instituție, **religia reprezintă un sistem de credințe** (dogme) și de practici (rituri) privind sentimentul divinității și care fi unește, în aceeași comunitate spirituală și morală, pe toți cei care aderă la acest sistem. În multe cazuri, norma juridică este cea care definește instituțional religia, realizându-se astfel o întrepătrundere între normele religioase și cele juridice.

Tinând cont că multă vreme religia a jucat un rol important în formarea și coagularea statelor, dreptul are un puternic fundament religios, iar multe din normele juridice se fundamentează pe normele religioase (a se vedea acest lucru mai ales în statele musulmane).

§3. Politica

Politica este știință și practica de guvernare.

Politica este știință și practica de guvernare a unui stat și reprezintă sfera de activitate social-istorică ce însuimează relațiile, orientările și manifestările care apar între partidele politice, între diversele categorii și gru-

puri sociale sau între națiuni în vederea emancipării conceptelor proprii, în lupta pentru putere sau supremacie ideologică. Politica reprezintă de asemenea, orientarea, activitatea, acțiunea propriu-zisă a unui partid sau a unor grupări exercitată în

domeniul guvernării problemelor interne și externe. Totodată, poate fi definită ca ideologie ce reflectă această orientare sau acțiune.

Relația dintre drept și politică este una de interdependență, deoarece autoritatea publică, ca formă instituționalizată a puterii politice, are capacitatea de a crea și aplica normele juridice, transformând astfel dezideratele politice în imperitive juridice. Autoritatea publică creează dreptul corespunzător valorilor politice asumate.

Dreptul este instrumentul de realizare a politicii.

Pe altă parte, **dreptul este instrumentul de realizare a politicii**. Politicul este un subsistem al sistemului social și conține următoarele părți componente: instituțiile, organizațiile politice și conștiința politică.

Instituțiile politice sunt instituții prin intermediul cărora se exercită puterea. Prima instituție politică este statul ca instrument social organizat. Partidele politice constituie instituția care, deținând dreptul de conducere a statului, poate transpune în practică programul de acțiune propriu.

Organizațiile politice sunt grupurile umane formale și informale care reprezintă și categorii sociale mai largi, care exercită influențe, presiuni, propagandă sau lobby în favoarea sau în defavoarea partidelor cu acces la conducerea statului.

Conștiința politică există simultan pe mai multe niveluri de structurare, și anume psihologia individuală politică, ca formă comună a conștiinței politice și ca formă structurată a conștiinței politice. Conștiința politică de nivel psihologic constă în cunoștințe politice rudimentare, locale, interes politice minore, norme cu aplicație redusă, sentimente politice specifice. Conștiința politică comună este dominată de cunoștințe politice relativ stabile, interese comune structurate ale grupurilor, norme politice interiorizate prin experiență colectivă. Conștiința politică comună servește acțiunilor de grup politic bazal. Conștiința politică structurată superior se prezintă ca o concepție politică unitară despre societate ca un tot și ca o doctrină politică ce convertește ideile privitoare la stările de fapt în norme generale de acțiune pentru schimbarea ordinii sociale în conformitate cu interesele clasei reprezentate. În continuarea acestor forme structurate există programul politic, parte integrantă a conștiinței politice, care vizează direct înșăptuirea concretă a scopurilor fundamentale ale clasei politice reprezentate.

Așadar, politica este unul dintre fundamentele dreptului ce contribuie la dezvoltarea și amplificarea normelor juridice într-un sistem normativ statal.